

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice
Școala Doctorală
Domeniul SOCIOLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

EXPLORAREA DIFERENȚELOR DE GEN ÎN EXECUTAREA SANCTIUNILOR NEPRIVATIVE DE LIBERTATE. EVALUAREA COMPLIANȚEI ȘI A SEMNIFICAȚIILOR ACESTEIA

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. Doina Balahur

Doctorand:

Cristina ENEA (căs. Gălățanu)

Iași

2025

Mulțumiri

Această lucrare de doctorat marchează, nu doar încheierea unui proiect de cercetare, ci și un parcurs intelectual și personal, care nu ar fi fost posibil fără sprijinul primit de-a lungul întregului parcurs.

Sunt profund recunoscătoare conducătorului meu de doctorat, *Prof. univ. dr. Doina Balahur*, pentru îndrumarea valoroasă, sprijinul constant și încurajarea oferite pe tot parcursul realizării acestei lucrări. Fără sprijinul dumneaei, această cercetare nu ar fi fost posibilă.

Adresez mulțumiri, de asemenea, corpului profesoral al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și, în mod special, membrilor comisiei de îndrumare Prof. univ. dr. Conțiu Șoitu, Prof. univ. dr. Daniela Cojocar și Conf. univ. dr. Nina Mihaela Mihalache, pentru observațiile constructive care au contribuit la îmbunătățirea tezei de doctorat.

Un gând de recunoștință se îndreaptă către colegii mei din cadrul Serviciului de Probațiune Brașov și Serviciului de Probațiune Iași, pentru participarea directă la studiu, pentru disponibilitatea lor de a împărtăși idei și experiențe proprii din activitatea profesională.

Nu în ultimul rând, le mulțumesc femeilor sancționate penal care au participat la studiul prezent, pentru implicarea și deschiderea lor, elementele condiției lor juridice stând la baza motivației mele de a explora acest subiect cu responsabilitate și respect.

CUPRINSUL TEZEI

Introducere

Capitolul I. Perspective asupra pedepsei în contextul justiției restaurative

I.1. Cadrul general de conceptualizare a pedepsei

I.2. Principii ale penologiei moderne

I.3. Rolul emoțiilor în justiția restaurativă

I.4. Sancțiunile neprivative de libertate. Probațiunea în România.

Capitolul II. Teorii și modele explicative ale devianței din prisma criminologiei pozitivistă

II.1. Teorii criminologice care abordează problematica genului

II.1.1. Teoria desistării

II.1.2. Teoria cursului vieții

II.1.3. Teoria traumei

II.1.4. Teoria căilor spre infracțiune

II.1.5. Teoria învățării sociale

II.1.6. Teoria personală, interpersonală și de consolidare a comunității

II.1.7. Teoria rușinii

II.1.8. Teoria relațională

II.1.9. Teoria controlului puterii

II.1.10. Teoria inegalităților de gen

II.1.11. Teoria generală a constrângerilor

Capitolul III. Explicații feministe ale comportamentului infracțional

III. 1. Teorii feministe

III.2. Nevoile femeilor dintr-o perspectivă socio-culturală

III.3. Principii și modalități eficiente de a lucra cu femeile condamnate penal

III. 4. Abordări teoretice și practice care valorizează abordarea sensibilă la gen

III.5. Femeia în sistemul de justiție penală

III. 6. Modalități concrete de intervenție în cazul femeilor sancționate cu măsuri neprivative de libertate în alte sisteme de probațiune

III.7. Concluzii

Capitolul IV. Metodologia cercetării

- IV.1. Operaționalizarea conceptelor
- IV. 2. Cercetarea calitativă
- IV. 3. Scopul și obiectivele cercetării
- IV.4. Tipul cercetării
 - IV.4.1. Cercetarea - acțiune
 - IV.4.2. Cercetarea acțiune participativă
- IV.5. Tehnici și instrumente ale cercetării
 - IV.5.1. Interviu
 - IV.5.2. Studiul de caz
 - IV.5.3. Focus – grupul
 - IV.5.4. Observația participativă
 - IV.5.5. Analiza documentelor
 - IV.5.6. Analiza și interpretarea datelor
 - IV.5.7. Metode de selecție a participanților
 - IV.5.8. Procedeu
- IV.6. Implicații etice ale cercetării

Capitolul V. Rezultatele cercetării

- V.1 Prima etapă a cercetării
 - V.2. A doua etapă a cercetării
 - V.3. A treia etapă a cercetării
 - V.4. Studiul de caz

Concluziile lucrării

Propuneri

Limitele cercetării

Direcții viitoare de cercetare

Bibliografie

Introducere

Scopul acestei teze de doctorat este acela de a explora experiența femeilor condamnate cu sancțiuni neprivative de libertate. Cercetarea este una calitativă, desfășurată în cadrul a două servicii de probațiune din România, din două zone geografice distincte, respectiv, Serviciul de Probațiune Brașov și Serviciul de Probațiune Iași, iar prin demersul derulat am urmărit observarea și înțelegerea experienței femeilor care execută sancțiuni comunitare, aducând totodată în atenție și experiența consilierilor de probațiune cu femeile aflate în supravegherea lor.

Motivația alegerii acestei teme pentru lucrarea de doctorat are ca fundament constatările realizate în cadrul activității profesionale de consilier de probațiune cu experiență de 18 ani în acest domeniu de activitate. Astfel, la nivel practic am putut constata creșterea numărului de femei care intră în evidența serviciilor de probațiune și lipsa unor intervenții distincte, care să recunoască nevoile specifice femeilor sancționate penal, într-un sistem care are, ca și clienți principali populația de gen masculin și care s-a construit pe baza unor teorii criminologice care au avut în vedere nevoile criminologice ale bărbaților. Din studierea literaturii de specialitate am observat că domeniul criminologiei a fost de-a lungul timpului dominat de explicarea unor conduite infracționale care au avut în centrul lor, de cele mai multe ori, bărbații, femeile fiind puțin vizibile sau marginalizate de către cercetările derulate în acest domeniu.

Femeile au devenit vizibile în câmpul teoriilor criminologice odată cu anumite mișcări feministe, pornite în a doua jumătate a secolului XX, conturându-se ideea unei criminologii feministe care a influențat mai târziu modul de a gândi în acest domeniu.

Am considerat că este importantă experiența femeilor aflate în probațiune, această lucrare fiind o ocazie ca acestea să fie auzite și să înțeleagă că vocea și nevoile lor contează, fiind preocupați, în același timp și de viziunea specialiștilor pentru întregirea modului în care putem înțelege situațiile specifice cu care se confruntă grupul țintă analizat.

Deschiderea pentru explorarea diferențelor de gen, din prisma nevoilor cu care se confruntă femeile care execută o pedeapsă neprivativă de libertate, a venit ca urmare a observațiilor din practică, în special din practica livrării unor programe de consiliere de grup, în care au fost incluse atât persoane de gen feminin, cât și persoane de gen

masculin, recomandarea programului fiind doar aceea de a se evita marginalizarea femeilor participante prin includerea unei singure femei în grupul majoritar format. În urma derulării mai multor programe de grup, care se adresau comportamentului infracțional și îl puneau în relație cu gândurile, sentimentele anterioare, dar și cu consecințele ce urmau faptei penale, am observat că în toate cazurile în care grupul era format exclusiv din persoane de gen masculin, obiectivele programului puteau fi îndeplinite, în schimb, dacă în grup se regăseau două, trei sau patru femei, temele de discuție deviau spre diferențele dintre bărbați și femei în îndeplinirea unor sarcini sau a modului distinct de a vedea problemele expuse, astfel programul avansând cu dificultate spre urmarea pașilor propuși inițial. Pornind de la aceste observații mi-am formulat întrebarea în ce constau aceste diferențe și cum influențează acestea practica serviciilor de probațiune, fiind preocupată totodată în a identifica noi căi de lucru ce pot facilita răspunsuri cât mai bune din partea membrilor grupurilor la scopul și obiectivele programului de intervenție.

Elementul de noutate al lucrării este reprezentat de subiectul abordat, mai precis, experiența persoanelor de gen feminin condamnate cu măsuri alternative la detenție și recunoașterea importanței caracteristicilor unice ale acestei categorii de persoane, riscurile la care se expun și nevoile cu care se confruntă, pentru identificarea modalităților prin care femeile pot fi susținute pentru a răspunde cât mai bine provocărilor cu care se confruntă după condamnarea cu o sancțiune neprivativă de libertate. Intenția de a obține o imagine clară asupra fenomenului s-a concretizat în implicarea în cercetare a două grupuri, unul constituit din femeile aflate în supravegherea serviciilor de probațiune, iar altul format din specialiști în domeniu.

Fenomenul delincvenței feminine cunoaște o creștere care nu poate fi ignorată, iar în demersul științific am plecat de la premisa că specialiștii din sistemul de probațiune resimt nevoia unor practici/programe de intervenție adaptate nevoilor reale ale femeilor sancționate penal. Această nevoie poate reprezenta însă, o mare provocare pentru consilierii de probațiune, putând genera temeri de ordin etic în contextul unor principii profesionale care fac permanent apel la nondiscriminare și egalitate în oferirea serviciilor sociale.

Ne-am oprit atenția asupra modului în care penologia modernă și postmodernă abordează problematica diferențelor de gen, în relație cu practica judiciară din România,

În sistemul sancționator neprivativ de libertate, dorind să aprofundăm și să abordăm mai specific nevoile persoanelor din sistemul de probațiune, cu scopul de a implementa soluții practice, care să susțină cât mai bine reintegrarea socială a persoanelor condamnate cu sancțiuni alternative.

În cercetarea derulată pe parcursul anilor de studiu, ne-am propus să aducem perspectiva de gen, printre obiectivele sistemului de probațiune, cu scopul de a îmbunătăți programele de intervenție psihosocială oferite femeilor, în vederea susținerii acestora în direcția unei reintegrări sociale optime.

În partea teoretică a lucrării de doctorat, am plecat de la prezentarea modului în care s-a transformat răspunsul societății în raport cu un comportament deviant, de-a lungul secolelor, concentrându-se la început, în special în jurul închisorii, pedeapsa având valențe negative ce trimit la „stigmatizare, excludere, răspuns violent la violență” (Walgrave, 2011, p. 91) și ajungând la practici ce au o capacitate mult mai mare de a răspunde nevoilor persoanelor ce comit infracțiuni, în contextul unei filosofii restaurative, ce acordă importanță relației condamnatului cu comunitatea. În viziunea unor autori, relațiile și legăturile individului cu comunitatea fac parte dintr-un proces de renunțare la infracțiune numit desistare, care valorizează punctele tari ale actorilor implicați și urmărește dezvoltarea unor structuri care contribuie la control prin mecanisme sociale informale, care devin esențiale în accelerarea procesului spre desistare (Maruna, 2004).

Am abordat de asemenea în primul capitol, rolul emoțiilor morale, care apreciem că ocupă un loc important în privința răspunsului la răul produs și la motivația reparării acestuia.

În lucrarea de față, ce aduce în atenție o perspectivă de gen, acest subiect își găsește sensul prin prisma cercetărilor psihosociale, potrivit cărora femeile sunt mai predispuse să experimenteze sentimente de culpabilitate sau de rușine, manifestând empatie crescută față de victime în general, aspecte care le face deschise în fața unor abordări de tip restaurativ. Așa cum am arătat pe parcursul lucrării, infracțiunile femeilor se întâmplă în contexte sociale și emoționale specifice, iar justiția restaurativă creează spațiul necesar care favorizează responsabilitatea, empatia și reintegrarea.

În al doilea capitol, am vorbit despre teoriile care abordează problematica genului, amintind despre teorii precum Teoria traumei, care conform lui Covington și Bloom (2007) poate fi, atât un „eveniment, cât și un răspuns particular la un eveniment copleșitor din viață, iar acest răspuns poate fi frica, neputința sau groază” (p. 17).

Răspunsurile emoționale în cazul femeilor pot fi mai puternice la evenimentele vieții și pot fi un factor declanșator pentru conduite adictive. Femeile care experimentează traume sau abuzuri pot recurge la consumul de substanțe pentru a-și diminua suferințele emoționale și astfel dependența devine o metodă de coping (adaptare), ce are impact asupra unor decizii infracționale.

În serviciile de probațiune crește constant numărul femeilor ce comit infracțiunea de conducere a unui vehicul sub influența alcoolului sau a altor substanțe, majoritatea exprimă suferințe legate de experimentarea emoțiilor negative, precum: furia, tristețea, pierderea unor relații.

De asemenea, tema relațiilor revine constat în abordările feministe pentru că se consideră că grija și conexiunea sunt temele principale din viața femeilor (Gilligan, 2009).

Una dintre ipotezele teoriilor feministe este aceea că femeile sunt mai afectate de întreruperea relațiilor, fapt care duce la scăderea stimei de sine și creșterea izolării sociale, aspecte ce le fac susceptibile de a comite infracțiuni. Experiența consilierilor de probațiune vine să susțină această ipoteză, observându-se că femeile ce comit infracțiuni au avut anterior experiența unor pierderi în relațiile lor sau și-au dorit cu orice preț să evite aceste pierderi, menținând relații cu parteneri care le-au expus riscului infracțional.

Femeile reprezintă segmentul cu cea mai rapidă creștere a populației din justiția penală, însă, „delincvența femeilor primește puțină atenție din partea comunității științifice” (Leve, et al., 2015, p. 252).

În general, intervenția în sistemul de probațiune, se axează pe practici și valori ce au în centrul lor respectul pentru demnitatea umană, programele urmând principii de intervenție ce sunt comune tuturor beneficiarilor serviciilor de probațiune în spiritul egalității și nondiscriminării. Însă trebuie să avem în vedere că atunci când livrăm programe de intervenție este important să recunoaștem că egalitatea nu înseamnă similitudine. Egalitatea nu înseamnă să oferi aceleași programe, tratament și oportunități

pentru femei și bărbați, ci înseamnă să oferi oportunități care valorifică fiecare categorie în parte.

Printre cele mai importante principii ale intervenției cu femeile condamnate penal, menționăm următoarele:

- crearea unui mediu bazat pe siguranță, respect pentru persoană, cu atenția profesioniștilor pentru nevoile emoționale ale femeilor, care de cele mai multe ori au în istoric forme de abuz, fizic, emoțional sau sexual,

- dezvoltarea unor programe și practici care au o componentă relațională și promovează conexiuni sănătoase cu copiii, familia sau alte persoane semnificative în viața femeilor.

- dezvoltarea unor programe care să abordeze abuzul de substanțe, traumele, problemele psihice, prin servicii complexe, relevante din punct de vedere individual și cultural,

- dezvoltarea unor rețele suportive care să ofere oportunități pentru îmbunătățirea nivelului socio-economic al femeilor.

Așa cum am menționat anterior, scopul acestei teze de doctorat este acela de a explora experiența femeilor condamnate cu sancțiuni neprivative de libertate.

Obiectivele cercetării:

Pornind de la scopul general al cercetării, s-a considerat că acesta poate fi atins prin stabilirea următoarelor obiective:

O1: Explorarea dinamicii fenomenului delincvenței feminine în cadrul a două servicii de probațiune.

O2: Înțelegerea rolului pe care îl are relația cu consilierul de probațiune în lucrul cu femeile aflate în supravegherea serviciilor de probațiune.

O3: Evaluarea percepției femeilor condamnate sau sancționate penal cu privire la modul în care procesul de supraveghere răspunde nevoilor lor specifice.

O4: Analizarea tipului de răspuns la sancțiune practicat de femeia delincventă în raport cu supunerea la autoritate.

Întrebările cercetării:

I1: În ce măsură consilierii de probațiune abordează problematica diferențelor de gen?

I2: Care sunt beneficiile unei intervenții adaptate pe criterii de gen asupra persoanelor aflate în supravegherea serviciilor de probațiune?

I3: Care sunt nevoile specifice femeii care intră în contact cu legea penală?

I4: Cum răspund femeile ce încalcă legea sancțiunii primite?

I5: Care sunt formele de sprijin de care beneficiază femeia delincventă în rolul său de mamă?

I6: Care este perspectiva femeilor care încalcă legea penală și a specialiștilor cu privire la modalitățile eficiente de intervenție în vederea prevenirii altor conduite infracționale.

Tehnicile și instrumentele cercetării au fost:

1. Interviul
2. Studiul de caz
3. Focus – grupul
4. Observația participativă
5. Analiza documentelor

Cercetarea a vizat, pe de-o parte explorarea nevoilor femeilor care au executat o sancțiune neprivativă de libertate, fiind desfășurate 20 de interviuri, 15 în cadrul Serviciului de Probațiune Brașov și un număr de 5 interviuri în cadrul Serviciului de Probațiune Iași, iar pe de altă parte explorarea percepției consilierilor de probațiune în raport cu provocările pe care le aduce această categorie de persoane din supravegherea lor.

Interviurile s-au realizat în două etape:

- femei care au finalizat supravegherea - perioada 2021-2023,
- femei care se aflau în supravegherea serviciului de probațiune - perioada 2023-2025.

S-a dorit inițial efectuarea a 5 interviuri cu femei și bărbați deopotrivă, care au finalizat perioada supravegherii. Aceste persoane au fost căutate în baza de date și au fost contactate telefonic, fiind întrebate dacă doresc să participe la un studiu care este interesat de modul în care au experimentat perioada de supraveghere, despre ce i-a

ajutat și ce ar putea fi îmbunătățit, oferindu-li-se posibilitatea, în cazul în care întâmpină dificultăți în a se prezenta fizic, să participe prin telefon la interviu sau online. Le-a fost comunicat că toate datele obținute vor rămâne confidențiale, iar aportul lor la acest studiu este unul important, care va fi valorificat în implementarea de practici care să răspundă mai bine nevoilor lor specifice.

Dintre persoanele contactate telefonic, ieșite din supravegherea serviciului, patru din cinci femei au acceptat să participe la studiu, interviurile având loc față în față, în cadrul serviciului de probațiune și doar unul în format on-line, iar dintre bărbații care au fost contactați, de asemenea ieșiți din termenul de supraveghere, nici unul nu a dorit să participe la studiu.

Menționez faptul că au fost situații când femeile care au finalizat termenul de supraveghere au făcut eforturi în a se prezenta la interviu, venind cu copii mici sau fiind nevoite să-și organizeze programul în funcție de aceștia sau de locul de munca. Ulterior acestei etape s-a stabilit că este nevoie de o explorare mai profundă a nevoilor femeilor, concentrându-ne exclusiv pe experiența femeilor din probațiune, începând interviurile cu cele care au finalizat perioada de supraveghere și continuând cu cele care se aflau în executarea sancțiunii neprivative.

Interviurile cu femeile care au finalizat supravegherea s-au derulat primele, în cursul perioadei 2021-2023, iar cu cele care se aflau în supravegherea serviciului de probațiune, interviurile s-au realiza în intervalul 2023-2025.

De asemenea, au fost derulate 9 interviuri individuale cu specialiști din probațiune și un focus grup format din cinci practicieni, urmărindu-se ca aceștia să provină din departamente diferite: programe de consiliere, supraveghere și evaluare presentențială.

Teme ghid de interviu:

Dinamica fenomenului infracțional feminin

Interferența rolului de femeie cu persoană condamnată

Intervenții adecvate

Dificultăți și provocări ale femeilor condamnate

Motivația spre complianță
Resurse și suport

Teme focus grup cu specialiști:

Abordarea diferențiată pe criterii de gen

Complianța femeilor

Programele de consiliere adaptate femeilor

Nevoile specifice femeilor

Trauma și victimizarea femeilor condamnate

Nevoile femeilor de etnie romă

Intervenții specifice cu femeile condamnate

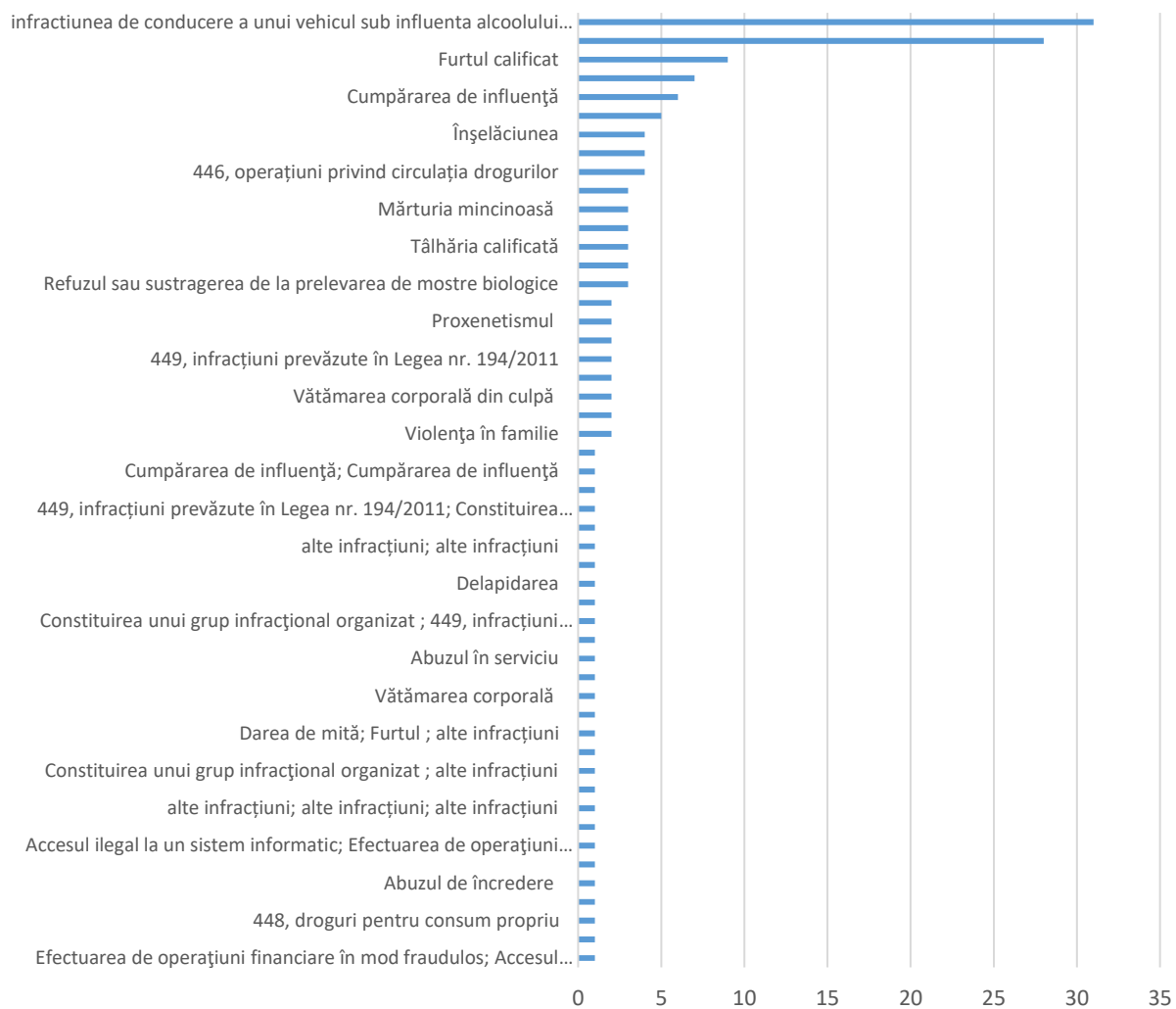
Rezultatele cercetării

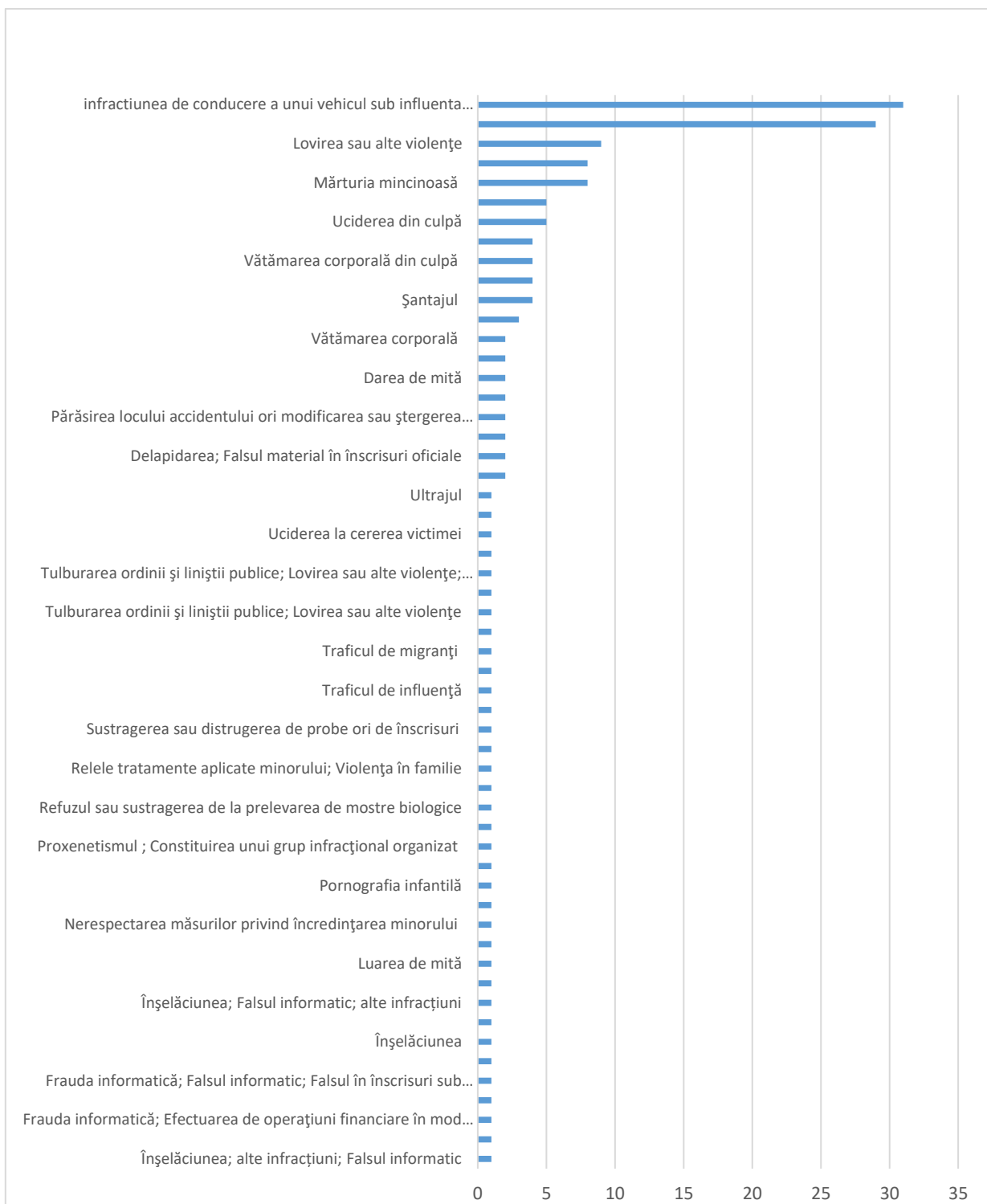
În prima etapă a cercetării, am încercat să conturăm o imagine a acestor femei urmărind vârsta, integrarea în muncă, faptele penale comise, antecedentele penale, riscul de recidivă.

- I. Din punct de vedere al vârstei, peste 50% din femeile condamnate din S.P. Brașov sunt cu vârsta cuprinsă între 25 și 50 de ani, iar în cazul S.P. Iași acest procent este mai mare, 62%.

- II. Din prisma faptelor comise observăm că femeile, indiferent de zona geografică și istorică căreia îi aparțin, Moldova sau Transilvania, urmează un traseu similar, infracțiunea de conducere sub influența alcoolului, fiind cea mai răspândită în prezent în rândul femeilor. Ne reîntoarcem la teorie și vedem că femeile sunt mai predispuse să apeleze la comportamente autodistructive, abuz de substanțe când se simt descurajate, astfel că studiile indică faptul că programele care se concentrează pe componentele emoționale ale relațiilor și rezolvării de probleme au un impact pozitiv asupra recidivei (Smith, 2020).

Total

III. În raport cu situația ocupațională a femeilor din supravegherea celor două servicii, vedem un procent ușor mai crescut în S.P. Iași al femeilor fără ocupație, însă observăm că în S.P. Brașov ponderea femeilor care ocupă un loc de muncă cu contract de muncă nedeterminat, deci având un loc de muncă stabil este cu

aproape 10 % mai mare decât în S.P. Iași. Ipoteza că acoperirea unor nevoi de bază materiale scade riscul implicării în fapte penale, nu este o condiție suficientă pentru evitarea situațiilor de risc infracțional în special pentru femeile aflate în supravegherea S.P. Brașov.

- IV. Din punct de vedere al riscului, observăm că evaluarea consilierilor din cadrul S.P. Brașov indică un procent semnificativ de risc scăzut pentru comiterea de noi infracțiuni în cazul femeilor. Procente similare observăm și în cadrul S.P. Iași, procentele ce indică un risc mare pentru aceste femei fiind de 1%, respectiv 2%.
- V. Din punct de vedere al antecedentelor penale în procente de 80% și 86%, aceste femei nu au mai fost condamnate anterior.
- VI. În următoarea etapă a cercetării, în analiza interviurilor cu femeile aflate sub supravegherea serviciilor de probațiune am urmărit mai multe teme.

Impactul istoricului de victimizare și traumă asupra deciziei infracționale.

Unul dintre rezultatele revelatoare este că femeile care ajung în probațiune s-au confruntat cu traume legate de abuz și victimizare. Deși inițial ghidul de interviu nu a prevăzut acest item, în discursul femeilor revenea constant tema unor dificultăți anterioare comiterii faptei, care de multe ori erau asociate unor experiențe traumatice, care aveau legătură direct sau indirect cu fapta penală.

În discuțiile cu femeile intervievate am identificat faptul că acestea au fost victime ale unei forme de violență, în special din partea partenerilor de viață, din trecut sau din prezent, aceștia fiind de cele mai multe ori și cei care au facilitat implicarea femeilor în infracțiune prin conduitele manifestate.

Percepția femeilor asupra faptei și modul în care își asumă rolul de persoană condamnată penal.

Femeile condamnate penal, aflate în evidența serviciilor de probațiune, își asumă de obicei fapta și o recunosc, însă în discursul lor regăsim constant aceeași temă a discrepanței puternice dintre fapta comisă și identitatea lor, experiența penală fiind cu greu asimilată în imaginea pe care femeile și-au construit-o despre ele.

Revine constant în povestea femeilor intervievate sintagma *simțeam că eu nu am ce căuta aici; nu aveam ce să caut eu aici; era frustrarea că ce caut eu aici; cât din ceea ce se întâmplă aici mă reprezintă?!* Apreciem că femeile sunt mult mai sensibile la

stereotipurile de gen, iar aceste întrebări reflectă impactul profund pe care îl are infracțiunea și pedeapsa asupra unei femei, care se raportează și la o judecată morală, fiind afectată de faptul că a eșuat în ceea ce privește asumarea și conformarea rolului lor de gen.

Eu nu sunt un criminal, nu ar trebui să fiu aici, reflectă o rezistență la eticheta de persoană condamnată, pentru femei fiind important să-și construiască o etichetă de persoană non-delinventă, pedeapsa având un caracter injust (Barr, 2019).

Impactul condamnării asupra vieții femeilor, în timpul și după executarea pedepsei

Viața femeilor condamnate cu o pedeapsă neprivativă de libertate se schimbă, pe de-o parte din cauza noilor sarcini impuse în programul lor, *la probațiune veneam doar când era copilul la creșă; veneam dimineața până ieșeau copiii de la școală,* dar mai ales prin modul în care transformă această experiență viața lor.

Parcă stai pe marginea unei gropi, dar nici nu pleci de lângă ea nici nu cazi, am fost mort în viață. Aveam senzația că toată lumea știe, mă gândeam dacă află ceilalți.

Aspecte valorizate pozitiv de către femei în interacțiunea cu consilierul de probațiune.

Există o serie de elemente identificate în analiza prezentă care arată ce funcționează cu femeile condamnate. Femeile valorizează comunicarea, așa cum arată și literatura de specialitate și au nevoie de conexiune în relațiile pe care le stabilesc.

Cele mai importante lucruri pentru mine au fost convorbirea, comunicarea, modul în care ți se adresează, să se comunice cu tine ca și când nu ai fi un infractor, ca un om, să nu țină cont de ce ai făcut. Unii oameni pot să creadă că ce ai făcut ai făcut că nu ai fost sănătos la cap, eu știam că am făcut ceva rău. Oricum le-aș fi îndeplinit oricum s-ar fi comportat consilierul, dar pentru starea mea psihică a contat.

Observăm că femeile au o nevoie crescută de a fi în contact cu consilierul, de a se simți acceptate, importante și mai puțin supravegheate. Femeile, încă de la începutul supravegheții doresc să arate că nu sunt persoane supuse riscului de recidivă și nu este nevoie să fie supravegheate intens, în acest caz existând riscul ca răspunsul lor să fie contrar așteptărilor.

Așa cum arată cercetările din domeniul studiat, lipsa de sprijin, cuplată cu stilul autoritar al consilierului sau axarea acestuia pe măsuri punitive, poate genera anxietate în rândul clienților serviciilor de probațiune de gen feminin, aceste aspecte putând conduce la recidivă (Miller, 2012).

Era bun un specialist, aveam nevoie de program (de consiliere) că eram în depresie, eu m-am simțit ca la psiholog, dacă nu era așa nu știu ce aș fi făcut. Aveam nevoie de niște ședințe de psihologie, iar doamna mi-a dat posibilitatea de a aprofunda problemele mele. Lumea zice că ești nebun dacă mergi la psiholog, pentru mine a fost bine așa, dar ar fi fost bine să fie pe dependență mai multe sesiuni speciale în program, să se insiste mai mult pe partea de psihologie, de ședințe speciale pe dependență.

Din rezultatele cercetării reiese faptul că elementul relațional reprezintă cheia conformității femeilor, acestea având un risc scăzut de a încălca regulile când au simțit consilierii ca fiind suportivi.

Întâlnim în cazul femeilor un grad ridicat de conformitate normativă, motivația lor de a respecta legea având ca principală cauză simțul obligației și al respectării valorilor personale. În discursul femeilor regăsim frecvent considerații normative despre adevăr, bine și rău, valori morale și etice, gândirea la ceilalți și mai puțin calcule despre pierderile și câștigurile personale.

A fi femeie în supravegherea serviciului de probațiune este o experiență dificilă pentru acestea, fiind încercate de sentimentul de teamă de a fi respinse și de rușine. Dubla stigmatizare, aceea de a fi femeie și persoană condamnată penal este o caracteristică a discursului lor, astfel încât în poveștile lor se evidențiază greutatea stigmatizării și rușinii.

Nu mă simt normală să fiu aici, e o apăsare.

Dacă aflau la muncă, sigur mă dădeau afară, am stat cu stres să nu aflu lumea.

Greutatea acestor aspecte se evidențiază cu atât mai mult în cazul executării obligației de a presta o muncă în folosul comunității.

În interviurile cu consilierii de probațiune din Marea Britanie și Irlanda ne sunt prezentate aspecte ale muncii lor cu femeile pe care le au în supraveghere. În aceste sisteme grija pentru starea emoțională a femeii, care începe de la spațiul

în care sunt primite, cu încăperi colorate care să contribuie la diminuarea stărilor lor de anxietate, apoi la servicii destinate îngrijirii copiilor pe perioada când se află la supraveghere, apoi atenția pentru intervenții specializate care urmăresc partea emoțională și încurajarea acestora sunt printre cele mai importante atribute ce descriu aceste practici.

În ceea ce privește rolul probațiunii în viața acestor femei, percepția este una pozitivă, femeile condamnate cu supravegherea asociind această instituție cu învățarea, ajutorul, menținerea relațiilor cu familia, sprijinirea copiilor lor.

Programele de consiliere au fost apreciate de către femeile condamnate, din prisma faptului că acest cadru a facilitat o mai bună apropiere și o comunicare profundă. Femeile au apreciat că nevoile lor au fost înțelese, ascultate, iar în unele situații au fost ghidate și susținute să facă schimbări importante în viața lor.

Femeile se pot confrunta cu situații complexe, în care abordarea temei legate de infracțiune și modelul cognitiv-comportamental utilizat în general, poate fi ineficient pentru ele.

Am stări de depresie, anxietate, am mai încercat să mă omor cu pastile, odată mi-am dat benzină pe mine să îmi dau foc.

Programul de consiliere a fost ok, dar este un program general, nu e adaptat pentru problemele fiecăruia, când vrei o discuție mai profundă mergi la un psiholog nu la un program făcut pentru toată lumea.

Calitatea de mamă a femeilor din probațiunea din România aduce în discuție o serie de provocări, care pornesc de la lipsa unui cadru legal care să recunoască această atribuție exclusiv feminină, până la lipsa unor programe specializate care să se adreseze acestei dimensiuni.

Din experiența practicienilor, observăm că lucrul cu o femeie condamnată în această situație, care are obligația de a presta muncă în folosul comunității, reprezintă o provocare și sub aspectul intervalelor de timp în care acestea pot presta efectiv munca în folosul comunității, având în vedere noile responsabilități specifice rolului matern, impunându-se monitorizarea și valorificarea fiecărui interval de timp care i-ar permite prestarea orelor de muncă neremunerată.

Consilier de probațiune: în cazul femeilor care trec prin sarcină și lăuzie, executarea muncii neremunerate în folosul comunității este dificil de pus în

executare și dificil de executat din cauza legislației deficitare, care nu prevede cum să faci în această perioadă.

Am urmărit percepția consilierilor în raport cu motivele care favorizează implicarea femeilor în fapte penale și factorii de risc ai acestora.

Printre cei mai importanți factori de risc infracțional ai femeilor sunt: consumul de alcool și droguri, impulsivitatea și relațiile toxice cu partenerii.

Din interviurile cu specialiștii se desprinde ideea că un factor determinant al comportamentului infracțional feminin este experiența lor anterioară de victime, în special ale violenței domestice. Aceasta temă s-a reliefat cu atât mai pregnant în cazul focus-groupului desfășurat cu consilierii din serviciul de probațiune Brașov, de unde extragem faptul că experiențele traumatizante anterioare condamnării sunt comune multor femei din sistemul de probațiune.

Viața femeilor este grea din cauza problemelor multiple de care se simt copleșite, femeile au povești în spate în care se regăsește experiența de victimă, indiferent ca a fost la un loc de muncă sau în cuplu.

Victimizarea poate lua diferite forme în viața acestor femei, poate avea legătură directă cu un eveniment marcant sau poate fi o succesiune de întâmplări care expun femeile unor situații dificile, cu risc pentru implicarea în fapte penale. Se observă în general nevoia practicienilor pentru programe special destinate femeilor, recunoscându-se faptul că acestea se confruntă cu situații particulare care țin atât de mediu, cât și de factori psiho-emoționali.

Multe femei au copii, un anumit mod de a vedea lucrurile, partea emoțională se evidențiază mult mai bine cu femeile, decât în discuțiile cu bărbații, la fel partea asta de familie, grijă pentru copii și soț, reiese mult mai clar din discuțiile cu femeile.

Așa cum reiese și din interviurile cu femeile aflate în supravegherea serviciilor, *rușinea* este cel mai întâlnită emoție a acestora și în percepția specialiștilor participanți la focus-grup, apreciindu-se util ca în cazul conturării unui program specific femeilor, componenta emoțională și atenția către emoții precum rușinea să fie abordate.

Cu atât mai mult, se observă că în cazul femeilor condamnate, partea de rezolvare de probleme nu este suficientă, practicienii având nevoie să-și dezvolte

abilități care susțin femeile în demersul lor de înțelegere și integrare a acestei situații.

Programele pe care le avem au această componentă a rezolvării de probleme, însă cred că în cazul femeilor acestea au o mare nevoie de a accepta situația, de a accepta faptul au trăit această experiență infracțională și astfel să fie ajutate să integreze experiența infracțională și să o depășească.

Consilierii sesizează aspectele regăsite în narațiunea femeilor intervievate, care manifestă dificultăți în a-și mai defini o identitate clară după au fost incriminate, stima lor de sine fiind afectată. Stima de sine a fost categorizată ca nefiind un factor de risc pentru recidivă și că programele ce țintesc această nu erau promițătoare (Andrews, Bonta, 2003). Salisbury (2008) afirmă însă că cercetările care dovedesc acest aspect sunt centrate pe bărbați, iar în lucrarea prezentă putem afirma că stima de sine este un factor important în viața femeilor aflate în sistemul de probațiune din prisma faptului că tot ce acestea știu despre ele, identitatea pe care și-au construit-o este pusă la îndoială de statutul de *infractor*, acestea două împreună fiind dificil de integrat de către femei.

Identificarea consilierului de probațiune cu psihologul este o asociere întâlnită frecvent în interviurile derulate cu femeile grupului nostru. Poveștile femeilor reflectă experiențe în care acestea au fost victime directe sau au fost expuse unor suferințe grele, continue, toate acestea provoacă în profesioniști anumite emoții pe care uneori le gestionează cu dificultate. Mai mult decât atât, provocările în munca cu femeile condamnate îi fac pe profesioniști să simtă insuficient pregătiți:

Din poveștile lor, experiența lor de victimă și pentru că nu am o formare în acest sens simt că nu am un set de cunoștințe specifice care să mă ajute să fiu mai mult lângă ea, într-un mod mai suportiv.

Printre cele mai provocatoare situații întâlnite de consilierii de probațiune în munca lor cu femeile menționăm anumite situații specifice, care au legătură cu starea lor de graviditate și creșterea și îngrijirea copiilor minori, aspect care conduce la o intervenție adaptată și distinctă cu acestea.

Am avut și eu o situație în care o mămică tânără a venit direct din maternitate cu copilul la mine, chiar nu aș fi putut face întrevvedere.

Specialiștii leagă complianța femeilor de relația stabilită între consilier și persoană supravegheată, aspecte care reies și din prima parte a analizei noastre, în care femeile vorbesc despre importanța relației cu consilierul de probațiune.

Femeile ajung să privească relația cu consilierul ca factorul acela de susținere la care pot apela din când în când, unde găsesc înțelegere, unde își varsă tot necazul legat de soț, de neajunsuri, asta e o mică piatră la temelie complianței.

O situație cu atât mai dificilă este întâlnită în cazul femeilor de etnie romă, unde experimentarea unei fapte penale poate spori, cu atât mai mult, discriminarea, sărăcia, lipsa oportunităților pentru schimbare.

Concluziile lucrării

Lucrarea de doctorat este un studiu calitativ, de culegere și interpretare a informațiilor referitoare la experiența femeilor din sistemul de probațiune, propunându-ne să facem vizibil un fenomen căruia i s-a acordat puțină atenție până în prezent.

Am fost preocupați să înțelegem perspectiva care abordează nevoile persoanelor de gen feminin care comit infracțiuni, din prisma intervențiilor sensibile la gen, care recunosc importanța factorilor sociali și emoționali în viața femeilor condamnate.

Studiile în acest domeniu sunt limitate, existând anumite preocupări pentru impactul pe care îl are sistemul carceral asupra femeilor, însă sunt puține studii care vorbesc despre impactul pe care îl au sancțiunile neprivative de libertate asupra femeilor.

Observăm că acest grup se confruntă cu o serie de probleme specifice care nu mai pot fi ignorate, în contextul în care numărul acestor femei este în continuă creștere, iar provocările multiple cărora trebuie să le răspundă consilierii de probațiune în raport cu această categorie de persoane, fac necesară implementarea unor noi strategii în lucrul cu acestea.

Am plecat în studiul nostru de la urmărirea caracteristicilor femeilor aflate în sistemul de probațiune, care susțin dispoziția acestora spre conformare. Premisele inițiale au pornit de la tipurile de socializare diferențiată, dar fără a ignora și acest

aspect, regăsit în literatura de specialitate, prezenta teză și-a conturat direcția spre alte perspective, care evidențiază că femeile aflate în sistemul de probațiune răspund cu mai multă conformitate și pentru că au experiențe dificile de viață, care le modelează în direcția supunerii, manifestând puțină rezistență în raport cu ceea ce se decide pentru ele și având totodată, încredere în capacitatea consilierului că le îndrumă spre folosul lor.

Am dorit ca, în această cercetare să conturăm o imagine a femeii care se află în supravegherea serviciilor de probațiune, utilizând informații din două servicii de probațiune din țară.

Nu considerăm că datele obținute ar contura un profil al femeilor aflate în supravegherea serviciilor, însă apreciem că informațiile conținute în această teză pot contribui la o imagine mai clară asupra acestor femei. Așa cum se observă din datele prezentate, femeile din sistemul de probațiune, la prima vedere, nu prezintă caracteristici care să presupună atenție sporită, sunt puține numeric, nu au conduite infracționale persistente în sensul antecedentelor penale, sunt de obicei în proporție crescută integrate în muncă și au un risc mic de recidivă, conform evaluării consilierilor.

Interviurile cu femeile și cu specialiștii deopotrivă arată însă, altă fațetă a acestui fenomen și anume traumele, victimizarea anterioară a femeilor aflate în sistemul de probațiune, nevoile lor legate de stabilirea unor relații satisfăcătoare, emoțiile intense resimțite, precum rușinea și culpabilitatea, nevoia de a-și reabilita imaginea afectată de infracțiune, în fața lor, a consilierului, a familiilor lor, a comunității din care fac parte.

Există în cazul acestor femei o importantă presiune pe umerii lor, data nu atât de exigențele sistemului care le supraveghează în comunitate, ci mai mult data de valorile și normele la care s-au raportat de-a lungul timpului, care au contribuit la construirea unei identități în care devianța și infracțiunea nu le erau caracteristice.

Apreciem că femeile din sistemul de probațiune dezvoltă semnificații proprii asupra procesului de reabilitare, în funcție de experiența pe care o au în executarea pedepsei neprivative de libertate. Foarte puțin am întâlnit în studiul nostru asocierea probațiunii, de către femeile sancționate, cu controlul, pedeapsa sau etichetarea. În schimb la nivelul factorilor interni găsim o serie de emoții experimentate de femei, care ne fac să aducem în atenție vulnerabilitățile specifice femeilor care comit infracțiuni.

Cel mai revelator aspect al părții practice a fost descoperirea evenimentelor traumatizante și de victimizare în viața acestor femei, anterior implicării în fapte penale. Cu toate că literatura de specialitate vorbește despre legătura dintre trauma și infracțiune mai ales în viața femeilor, percepția comună probabil ar asocia mai greu aceste experiențe și în viața femeilor condamnate cu sancțiuni neprivative de libertate. Am observat că evenimentele marcante din viața femeilor pot fi identificate specific sau pot fi un cumul de situații în care femeile au fost lipsite de suport, de oportunități sau au avut o serie de experiențe dure de viață.

Un aspect important pe care dorim să-l reamintim este că aceste femei s-au confruntat cu suferința de multe ori înainte de a ajunge să fie incriminate și este esențial să fim conștienți, noi ca profesioniști, că ultimul lucru de care au nevoie în pedeapsa pe care o execută este să fie tratate ca persoane condamnate, care trebuie controlate și monitorizate strict, cu scopul declarat de a se preveni recidiva.

Aceste femei execută, în general, măsurile și obligațiile care le sunt impuse și de multe ori acestea se întâmplă cu efort sporit din partea lor, din prisma faptului că rolurile multiple pe care de dețin nu sunt puse pe pauză, ci sunt regândite și reorganizate în raport cu noul statut de persoană condamnată sau sancționată penal.

Am menționat anterior, un aspect important al cercetării și anume acela că femeile condamnate sau sancționate penal au încredere în consilierul lor că le poate îndruma și ghida adecvat, aspect care contribuie la respectarea cerințelor impuse pe perioada supravegherii. Observăm și la acest nivel, al relației persoană condamnată-consilier de probațiune, importanța relațiilor în viața femeilor, acestea arătând că valorizează relația cu consilierul de probațiune, aceasta fiind un liant, nu doar spre o conformitate cu scop precis și anume acela de a finaliza supravegherea, ci și spre legături stabile, durabile și formatoare, care le ajută să-și regăsească identitatea pe care și-au construit-o de-a lungul timpului, dar care a fost afectată de infracțiune.

Femeile au nevoie să-și reconstruiască stima de sine afectată de infracțiune, tema care revine frecvent în discursul femeilor, legată de incapacitatea lor de a asimila noua experiență prin care trec reflectată prin cuvintele: *ce caut eu aici, locul meu nu e aici*, este un aspect sesizat de către consilierii de probațiune, în special de către cei care desfășoară programe de consiliere. Aceștia simt nevoia să răspundă mai bine nevoii femeilor de a integra infracțiunea în viața lor, astfel încât să nu devină un alt eveniment

cu caracter traumatizant, ci o oportunitate de învățare, dezvoltare, gestionare mai bună a situațiilor în viitor.

Femeile din studiul prezent, vorbesc despre importanța relației cu consilierii lor, având nevoie ca aceștia să le vadă ca pe *niște oameni normali* și să nu le definească din prisma rolului în care se află în fața lor, iar când primesc încredere și încurajare, femeile simt că nu pot să-și *dezamăgească consilierul*.

Consilierii afirmă importanța unei abordări particulare cu clientele femeii, în care este nevoie să fie mai atenți la exprimarea empatiei, recunoașterea emoțiilor, construirea unei relații suportive, susținerea femeilor în a-și gestiona emoțiile și a-și îmbunătăți situația socială, aspecte care converg spre aceleași nevoi exprimate și de către femeile intervievate în acest studiu.

Experimentarea unor emoții negative precum rușinea, teama pentru viitor, comportamentele de evitare, sunt elemente ce definesc femeile supuse prezentei analize. Rușinea este emoția predominantă exprimată de către femeile din probațiune și observată de către specialiști în munca lor cu clientele femeii. Rușinea se manifestă sub diferite forme, de la dificultățile de a aștepta pe holul serviciului de probațiune pentru a intra la întrevederi, până la pierderea unor oportunități de schimbare a situației economice și sociale din cauza acestei poveri.

În aceste condiții, considerăm că este important să regândim modul în care programele de consiliere existente și livrate în cadrul serviciilor de probațiune din țară se adresează nevoilor femeilor din evidența sistemului de probațiune, având în vedere că acestea nu abordează nici trauma, nici experiențele de victimizare, nici greutatea unor emoții ca rușinea și prea puțin componenta relațională, toate aceste aspecte fiind esențiale pentru schimbarea vieții femeilor condamnate și prevenirea recidivei.

În cazul femeilor, observăm că latura relațională are un impact semnificativ, însă factorul acesta atât de important în viața femeilor poate duce atât la comportamente dezirabile, cât și la infracțiuni. Din interviurile cu specialiștii reiese că femeile au un tipar infracțional în care elementul relațional se regăsește în ansamblul infracțiunilor comise de femei, acesta luând forma participării directe la infracțiune alături de un bărbat, de obicei partener sau comiterii unor fapte de consum abuziv de alcool sau infracțiuni legate de circulația drogurilor, în prezența sau din cauza unui bărbat. De asemenea, rolul de mama crește motivația femeilor pentru conduite prosoziale, însă poate expune,

mai ales femeile cu un nivel educațional scăzut și probleme de integrare în muncă unor situații cu risc infracțional crescut.

Astfel, observăm că încercăm să analizăm un fenomen complex, care are nevoie de o atenție sporită din partea profesioniștilor, permanent.

În cazul femeilor de etnie romă, situația este mai complexă, în condițiile în care acestea se confruntă cu situații care reflectă resurse financiare limitate, educație scăzută, responsabilități legate de creșterea copiilor, în cazul lor rolul de gen este foarte clar definit, astfel încât, toate acestea conduc la o presiune suplimentară în îndeplinirea sarcinilor asociate pedepsei.

Fenomenul delincvenței feminine este unul cu multiple fațete, cercetarea noastră dorind să atrage atenția asupra nevoilor distincte ale femeilor din sistemul de probațiune, dar și ale specialiștilor care lucrează în acest sistem.

Fenomenul infracțional feminin preocupă specialiștii din domeniu, pe de-o parte din prisma numărului în continuă creștere al femeilor condamnate cu sancțiuni neprivative de libertate, iar pe de altă parte din prisma nevoilor specifice ale acestora, care provoacă profesioniștii în a - și confrunța propriile emoții sau propriile limite.

Fără a nega impactul pe care îl are comiterea unei fapte penale și executarea unei pedepse neprivative de libertate în cazul populației de gen masculin, care nu a fost reprezentată în această lucrare, putem afirma că impactul fetei penale și al pedepsei alternative la detenție este unul semnificativ asupra femeilor.